

KNJIŽEVNA POROČILA

Slovenski biografski leksikon. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem: Jože Glonarja, Franca Kidriča, Janka Šlebingerja. 1. zvezek: Abraham—Erberg. V Ljubljani 1925. Založila Zadružna gospodarska banka. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Cena v subskripciji za vse delo 500 Din, posamezni sešitki 90 Din, izven subskripcije celotno delo 600 Din. Prvi zvezek 160 strani.

I.

Povzemimo iz oglasa, ki spremlja prvi zvezek, kako si uredništvo misli slovenski biografski leksikon: «To monumentalno delo, ki bo obsegalo do 1000 strani leksikalnega formata in izide v šestih sešitkih, vsebuje življenjepise vseh nekdanjih in živečih slovstvenikov, umetnikov, glasbenikov, znanstvenikov vseh panog, šolnikov, politikov, narodnih gospodarjev, podjetnikov, izumiteljev in vseh osebnosti, ki so za razvoj kulture v Sloveniji kakorkoli pomembne, bodisi da so slovenskega rodu in so delovale doma ali v tujini, bodisi da so tujega rodu, a so s svojim delom med Slovenci trajno vplivale na slovensko kulturno življenje. Slovenski biografski leksikon prinaša biografije s točnimi življenjskimi podatki, z opisom dela in pomena posameznih osebnosti za razvoj Slovencev, z navedbo vse literature, ki se na posameznike nanaša, in z opozorilom, kje je najti njih slike. — Slovenski biografski leksikon ni samo popolna zbirka življenjepisov, marveč obsega v njih vso zgodovino slovenske književnosti, umetnosti, glasbe, politike, vseh panog znanosti (bogoslovja, prava, zdravstva, prirodoslovja, tehničnih in drugih ved), šolstva, industrije, trgovstva in ostalih delov narodnega gospodarstva. Slovenski biografski leksikon je neobhodno potreben vsaki zasebni in javni knjižnici, je pomočnik umetniku, znanstveniku, politiku, časnikarju in praktičnemu delavcu katerekoli vrste.»

Uredništvo mnogo obeta, a s prvim sešitkom šestino svoje obljube tudi že moško izpolnjuje. Potreba po takem leksiku je bila v slovenski javnosti že pred vojno zelo živa, a v tedanjih razmerah je bilo tako delo težko izvedljivo; naši kulturni delavci so bili preveč razcepljeni in raztreseni po srednji Evropi. Komaj pa jih je domovina po vojni prizvala pod krov, že je podjetni in neumorno delavni umetniški zgodovinar dr. Izidor Cankar spraval misel na biografski leksikon v ospredje slovenskega znanstvenega zanimanja, začel kmalu razpošiljati živim kulturnim delavcem vpraševalne pole in pripravljati vse potrebno za izvedbo velikega načrta. In danes, sedem let po vojni, je deset tiskanih pol biografskega leksika že med občinstvom. Po obliki, tisku, opremljenosti in razporejenosti se delo z okusno solidnostjo, preglednostjo in priročnostjo na prvi mah prikupi. V seznamu kratic piscev na platnicah je zabeleženih osem in dvajset strokovnjakov, ki se udeležujejo v raznih področjih slovenske znanosti in umetnosti; priloženi oglas omenja še pet drugih. Premnogi članki z zvezdico, ki jim je končno obliko dalo gotovo spretno pero urednika in sourednikov, so sestavljeni na podlagi osebnih podatkov, tako da sodelujejo pri leksiku, lahko rečemo, vsi živeči kulturni delavci.

Ta impozantna galerija brati v abecednem redu vse one, ki so kadarkoli žrtvovali kaj možganskih energij slovenskemu narodu in njegovemu duševnemu podvigu. Toda abeceda je zelo muhasta zapovednica; tako bomo na Otona Zupančiča morali čakati prav do konca, dasi bi ga radi videli mnogo prej.

Književna poročila

Slovenski biografski leksikon najbrž ne doživi nobene nove izdaje, kajti čez leta bo bolj potreben in tudi mogoč južnoslovanski biografski leksikon, ki mu bo to delo poleg Stanojevičeve »Narodne enciklopedije srpsko-hrvatsko-slovenačke« dragocen vir in podlaga vsaj za slovenski del. Ker se istočasno objavlja »Narodna enciklopedija«, ki ima podoben, a širši okvir, bi se na prvi mah skoro zdelo, da je to razsipanje duševnih sil, zlasti ker so nekateri članki v obeh delih precej enaki in včasih tudi sotrudniki isti. A če obe deli natančneje premostrimo, moramo obema priznati upravičenost obstanka; čeprav se namreč tu in tam marsikaj ponavlja, se vendar v še več primerih obe knjigi izpopolnjujeta. Splošno je »Narodna enciklopedija« bolj informativnega značaja, dočim izpolnjuje »Slovenski biografski leksikon« z večjo temeljitostjo in zlasti z navajanjem literature vse zahteve strogo znanstvenega dela. Nekatere razprave se lahko kar označijo kot pravcate monografije; tako Lončarjev sestavek o Janezu Bleiweisu, Kidričevi spisi o Bohoriču, Danjku, Dalmatinu, Edlingu Janezu Nepomuku, Elzeju Theodorju in zlasti članek o Matiji Čopu v šest in dvajsetih stolpcih z nad tremi stolpci same literature, prav tako Pirjevčeva sestavka o Dežmanu in o Einspielerju Andreju. Čeprav se tako zanese v knjigo dobršna mera nesorazmernosti, bi vendar našteje spise prav neradi pogrešali, saj bi kje drugje težko prišli tako do veljave kakor tu. Posebno Kidričevi prispevki se odlikujejo po strogo znanstveni zasnovi, obdelavi, temeljitosti in točnosti. Če bo ta sotrudnik v vseh snopičih toliko prispeval, bo dovršen del vsega leksiķa samo njegov. Slovenski znanosti bo ustrezno, ko izide iz tega peresa kaj večjega v lastnem okviru, obširno delo o kaki starejši dobi našega slovstva.

V članku »Albertal« stoji pomotoma, da je živel v prvi polovici 16. stoletja namesto 17. stoletja, kar sledi iz drugih navedenih letnic. O Mari Čopovi čujemo dvakrat skoro isto, najprej na str. 34. v sestavku o Berksu, nato pa posebej na str. 95. Pod člankom »Bernik Ivan« je podpisan Vr., ki ga ni v kraticah piscev. Morda je to Veber. Sestavek o Betettu je napisal Kc., ki ga tudi ni med kratikami, a je najbrž Kimovec. Grda napaka se je vrinila v članku o Ivanu Cankarju na str. 69.: »Cankarja je vse to nemalo grizlo, še bolj pa, da je LZ prinašal 'navdušene vodenosti Resmanove in suhe novele Peruškove', njegovih stvari, ki jih je imel dovolj za tri štev., pa je zadrževal«, kjer se mora »njegovih« popraviti v »njegove«. Če se nočemo usajati radi izrazov »vsled« (stran 13. in drugod), »več ali manj upravičeno« (str. 17.), tiskovne napake »Kekov« (= Krekov, str. 24.), tujke »lektira« (str. 101.) in zveze »gotovi jeziki« (str. 101.), mislim, da bo tudi pedant našel v knjigi malo hvaležne snovi za dlakocpsko zabavljanje, ker so se vestni pisci in še vestnejši uredniki za jezikovno pravilnost tako potrudili, da je treba to še posebej poudariti.

Naj bi kmalu sledili novi sešitki, da nam bo »Slovenski biografski leksikon« lajšal znanstveno delo ter pospeševal naše medsebojno spoznavanje. A. Budal.

II.

Misel, podati v Biografskem leksiku revijo vseh kulturno-tvornih energij, ki so se kdaj udelestvovala ali se udelejujejo na tej zemlji, je izšla iz iste aktivno razgibane sodobne slovenske duševnosti, ki je inspirirala Narodno galerijo, da nam je doslej že v dveh historičnih razstavah poskusila nazorno pokazati naš trud in prizadevanje na slikarskem polju. Ta misel je časovno utemeljena. Naš čas ni produktiven; zato je razumljivo, da se misleči duh razgleduje v preteklost, iščeč sinteze in črpajoč v nji utehe in pobude za bodočnost.

Književna poročila

Vojna in povojna doba s svojimi moralnimi, nacionalnimi in socialnimi konflikti in krizami je zbegala narodom njih zavest ter v veliki meri ohromela njih vitalnost, zlasti pa je zbegala Slovence, ki smo številno neznatni in — kot se je izkazalo na mirovni konferenci — nevpoštovanja vreden drobec Evrope. To, da se pripravi pot in olajša delo produktivnim posameznikom prihodnjih generacij, da si okrepi lastno zavest in pokaže tujini, prijateljski in neprijateljski, kako je to ljudstvo izvrševalo svojo življensko dolžnost ter se kulturno izživljalo — je v prvi vrsti namen takih nacionalnih enciklopedij, kakršnih prva knjiga je naš «Slovenski biografski leksikon», prvi v zgodovini tega naroda.

Splošno se poudarja, da naloga leksikografa ni, zbirati doslej neznano gradivo, iskati novih virov, marveč oblikovati podobo dob in posameznikov na podlagi znanega in dognanega. Pri nas, katerih preteklost je v toliki meri še nepreiskana, nedognana in neocenjena, ki nimamo temeljitih, izčrpnih monografij, da bi pisec zajemal iz njih in jih podajal v izvlečkih, ta naloga obstaja. Resnično vidimo že v tem prvem sešitku, da so se nekateri sotrudniki ravnali po tej smernici. Tako je prof. Kidrič v svojih monografijah segel preko okvira običajnega leksika, ne samo glede dolžine sestavkov, marveč predvsem glede množice doslej neznanega in neobjavljenega; tudi izbor znanstvenih pripomočkov, ki jih navaja, sega preko okvira običajne bibliografije: dočim kekega Glaserja, čigar mehanično nanizani, često nezanesljivi podatki malokdaj koristijo, sploh ne omenja, omenja po drugi strani dela, ki so samo v posredni zvezi z osebnostjo, ki jo raziskuje, ter bodisi da osvetljujejo samo kako trditev avtorjevo v sestavku. Očitno se poslužuje pisatelj takih del zato, da bi mu čim nazorneje oživila doba in čas. To pa je poglavitno za vsakega sotrudnika takega leksika: čim intenzivneje zaživi avtor z dobo, čim nazorneje mu je kulturno-zgodovinsko ozadje osebe, ki jo raziskuje, tem plastičneje in reliefneje bo načrtal to osebo. Kakor so važni točni biografski podatki ter točna ocenitev in navedba dela posameznikov, prav tako važno je časovno obeležje, zasledovanje tistih živih, notranjih vezi, ki spajajo posameznike s časom, utrinjajočim se iz dela in duha te osebnosti: čim močnejša osebnost, tem jačji so refleksi. Samo tako bo to delo več, nego zgolj zbornik biografskih podatkov in del posameznikov, marveč bo zares to, kar nam obeta uredništvo: v ekstraktu, v lapidarni zgoščenosti podana zgodovina vseh panog kulturnega življenja narodovega.

Mereč delo s tem splošnim merilom, prvega zvezka danes seveda še ni mogoče izčrpno pretehtati. To bo mogoče šele tedaj, ko bo knjiga zaključena. Šele tedaj se bo jasno pokazalo, v koliko je bil vsak izmed sotrudnikov kos svoji nalogi, to je, ne samo, v koliko je točno obdelal posameznike svoje stroke ter njih dela, temveč tudi, kako globoko je prodril v poedine dobe in jih umel sintetično spojiti v zgodovinski očrt, kakor se te dobe zrealijo iz raziskanih oseb. Zato smatramo za svojo dolžnost, da se k delu še povrnemo.

O zvezku, ki leži pred nami, se mora reči, da je vzlic neizbežni neenakosti sil, pojmovanja in sposobnosti posameznikov ter vzlic raznim drugim malenkostim (neokusno je, ako nam kdo izmed živečih sam zatrjuje, da je danes «odličen» organizator [str. 30.], neresno pretiravanje, ako kdo izmed sotrudnikov o kakem sodobnem poetu govori, da je z nebrzdano ritmiko in smelo simboliko na d. župančičeval Župančiča [str. 36.] itd.; vse to bi moralo uredništvo retuširati) v bistvu uspel in tvori tedaj k temu zares monumentalnemu in reprezentativnemu delu povsem dostojen začetek. Upam — o tem seveda ne morem soditi —, da kolikor moči tudi popoln. Uredništvu priporočamo samo, da pomnoži štab sotrudnikov, tako da bo imel za vsako panogo vsaj dva do tri

Književna poročila

delavce: posebno velja to za tiste stroke, katerih avtorji so se že v prvem zvezku izkazali za manj sposobne in šibkeje v izrazu. Kajti lahko obvlada kdo svojo stroko do zadnje podrobnosti, vendar mora imeti za tako leksikografsko delo še nekak poseben tehničen dar: dar, da zna iz gošče dejstev in nevažnega izluščiti najbistvenejše ter preliti to v kratek, točen, definitiven izraz. To kratko in pregnantno točnost v prvem sešitku pri nekaterih sotrudnikih pogrešamo.

Založništvo dela, združeno gotovo z velikimi materialnimi žrtvami, je prevzela Zadružna gospodarska banka. S tem je vodstvo tega zavoda dokazalo, da pravilno pojmuje svojo kulturno dolžnost. Kajti tudi denarni zavodi niso nekaka izolirana, samo lastnim svrham služeča podjetja, marveč živ ud skupnega narodovega telesa, z dolžnostjo, služiti temu organizmu, pospešujoč in so- gradeč kulturo ljudstva, med katerim in od katerega živé. *Fran Albrecht.*

Drago Godina: Idealizem. Temeljna načela politične in gospodarske borbe s kapitalizmom. Samozaložba. Trst 1924. Str. 189.

Knjiga nam že po naslovu obeta podati novo pojmovanje socialnega vprašanja in je v resnici doslej najoriginalnejše delo te vrste pri nas. Borbo s kapitalizmom hoče postaviti avtor na bazo idealističnega svetovnega naziranja. «Misel sama pa se poraja iz materije, ker se vzbuja iz vtisov, ki jih sprejema človeško telo, torej materija od obkrožujoče ga materije potom peterih čutov in iz potreb življenja in razmnoževanja človeka kot fizičnega bitja. Kakor hitro se je porodila, pa zaživi misel svoje samostojno življenje, se nadalje razvija ter stremi za tem, da se osvobodi od materije in nad njo zavlada.» To težnjo misli imenuje avtor borbo ideje proti materiji, boj idealizma z materializmom in identificira z njo na raznih mestih knjige še boj altruizma z egoizmom, željo za osvobojenje od materialnih skrbi in za zavojevanje višjega duševnega življenja, skratka: ves boj za uveljavljanje višjih vrednot. Ta sila je spiritus agens zgodovine. Prvotno človeštvo je moralo skrbeti le za svoje materialne potrebe. Šele boj za zmago ideje nad materijo, t. j. izpopolnjevanje tehnike, mu je omogočil, da je istim materialnim potrebam zadostilo z manjšo energijo in ostalo moč porabilo za višje, duševno življenje. A le en del človeštva je bil tako srečen, namreč oni, ki je po razkolu v dve polovici, ki karakterizira drugo, politično dobo zgodovinskega razvoja, zavladal. To so bili izmenoma lastniki sužnje, fevdalci in meščani. Zdaj je pa tehnika že tako daleč napredovala, da lahko že vse človeštvo uporabi ogromno večino svoje energije za čisto duševno delo, zato bo prišel proletarski prevrat, ki ga odvarja ruska revolucija.

Raj na zemlji nam obeta pisatelj, zato je vredno, da si njegovo zgradbo kritično ogledamo. Njegova trditev, da misel nastaja iz materije, more odgovorjati dejstvu le v toliko, da se vse naše duševno življenje pričinja z občutki. S tem pa še ni rečeno, da je vse to duševno življenje usmerjeno na obvladovanje prirode, t. j. na napredek tehnike. Tehnika kot sredstvo za doseg istega cilja z manjšim človeškim delom pa ima zopet vsestranske posledice in ne le to, da omogoča razvitek duševnega življenja. Nekaj povsem drugega je zopet nasprotje med egoizmom in altruizmom, med našim negativnim in pozitivnim polom, ki pa ne eksistira v tako jasni in ostri obliki, da bi se dala sploh jasno določiti, kaj šele iztrebiti egoistična stran naših čuvstev in stremljenj, kar pa bi bilo predpogoj za odstranitev nesoglasij med ljudmi in za bodoči raj. Kakor to razliko, tako poudarja in povečuje pisatelj tudi razliko med materialnimi in duševnimi potrebami. Toda treba je le opazovati najmaterialnejše potrebe, kakor ono po hrani, obleki, stanovanju, da uvidimo, kako važno vlogo igra tudi tu estetski,